

ПОНЯТИЕТО „СОЦИАЛЕН ИНТЕРЕС“
В ПАРАДИГМАТА
НА ИНДИВИДУАЛНАТА ПСИХОЛОГИЯ

Неделина Колева*

THE CONCEPT OF “SOCIAL INTEREST”
IN THE PARADIGM
OF INDIVIDUAL PSYCHOLOGY

Nedelina Koleva

Abstract: Social interest is a key concept in the theory A. Adler. He is the founder of a new social-oriented approach to the study of the human psyche. A. Adler puts social interest as leading the life value that has many aspects but the other one is the highest value for people, so he sees it as his base.

Keywords: social interest; communal feeling; conformism; courage.

Алфред Адлер е основател на нов, социално-ориентиран подход към изследване на психиката на човека. По своя дух и концептуални положения индивидуалната психология може да бъде разглеждана като предшественик на съвременната хуманистична психология, представяйки далеч по-удовлетворяващо и оптимистично становище за човешката природа. „Психологията на Адлер подчертава значението на съзнанието и знанието, отговорността, смисъла и ценностите. Тя е оптимистична, защото счита човека за създател и майстор на своята душа, пронизан с вяра в способностите си да преодолява препятствия“ (Ansbacher 1977: 45).

В основава на психологията на А. Адлер стои понятието Gemeinschaftsgefühl, немски неологизъм, който е невъзможно да бъде преведен с една дума. Затова значението му се дефинира чрез словосъчетания, като обществен интерес, социално чувство, общностно чувство, чувство за солидарност, свързаност на човек с човека, чувство за партньорство в човешкото общество.

* Неделина Колева – ас. д-р, преподавател в катедра „Педагогически и социални науки“ на Педагогическия факултет при Тракийския университет – Стара Загора, e-mail: nedelina_zdravkova@abv.bg

Проследявайки творческите търсения на А. Адлер, откриваме еволюцията в неговата мисъл. Възгледите му постепенно се разширяват и изместват от първоначалната концепция, в основата на която стои стремежът към власт и социално превъзходство, до концепцията за социалния интерес.

Социалният интерес е най-отличителната концепция в теорията на А. Адлер и крайгълният камък в научните търсения на последователите на индивидуалната психология. Това е многопластово понятие и трудността при дефинирането му произтича от факта, че е „широка конструкция, която се отнася до традиционни психологични категории и засяга ценностите, мотивацията, отношенията, чувствата и поведението“ (Стойкова 2011: 26).

„Най-общо, социалният интерес се олицетворява от междуличностните и социалните отношения, кооперирането и емпатията между хората, идентификацията с групата“ (Йонкова 2008: 331).

Използваната от А. Адлер немска дума *Gemeinschaftsgefühl* обикновено се превежда като „социален интерес“ – „*Social Interest*“ или „социално чувство“ – „*social feeling*“ (Ansbacher, 1991). Трудността за превод на термина се дължи на липсата на точна английска дума, която да отговаря на немския смисъл за „общност“. В някои по-ранни преводи се срещат и такива като „общностно чувство“ (*community feeling*), „уещане за общност“ (*community sense*) и „чувство за заедност или съпричастност“ (*feeling of togetherness*) (Eckstein 2008:138).

Н. L. Ansbacher определя атмосферата около психологическата наука преди около 40 и повече години като позитивистична, обективизираща и редукционистка, което определя термина „чувство за общност“ като недостатъчно научен и твърде духовен. Вследствие на това се появяват многобройни алтернативни преводи на *Gemeinschaftsgefühl*, като социално чувство (*social feeling*), симпатия (*fellow feeling*), чувство за солидарност (*sense of solidarity*), социален усет (*social sense*), но също така и общностно чувство (*communal feeling*) или общностна интуиция (*communal intuition*) (Ansbacher 1999).

Самият А. Адлер започва да използва понятието „социален интерес“ в своята литература на английски език, а по-късно и в творбите си на немски „*Soziales Interesse*“.

Прави впечатление, че А. Адлер използва двата термина – „чувство за общност“ и „социален интерес“, но не и като взаимозаменяеми, защото според него се отнасят до различни конструкти от понятието *Gemeinschaftsgefühl*. Въпреки че не описва взаимоотношението между двете понятия в произведенията си, Н. Ansbacher (1999) дискутира общото и различното между тях, привеждайки един цитат от А. Адлер (1982), според който социалният интерес е „екшън линията на чувството за общност“, с което показва, че не ги използва взаимозаменяемо. Според същия автор този израз може да служи като ключ към разбиране на използването на двата термина от А. Адлер (по Ansbacher 1999).

Н. Ansbacher пише, че *Чувството* до известна степен е неактивно състояние на съзнанието, в случая, на чувството за общност, усещане, че си част от една по-голяма общност, в крайна сметка част от цялата екосистема, да се чувстваш у дома си в света. При липса на чувство за общност човек може да се чувства така, сякаш е в неприятелска среда.

Интересът, за разлика от това, е мотивиращо, активиращо, насочено в определена посока поведение. В социалния интерес стремежът на човек е насочен към ближния по посока на социално полезната страна на нещата. По принцип Адлер свързва социалния интерес с активност и сътрудничество (Ansbacher 1999).

Подобно е схващането на Milliren и Clemmer (2006), които пишат, че: „Социалният интерес е линията на действие на чувството за общност на човека и включва интереса към другите в същата степен, в която човек се интересува от себе си. Това понятие включва способността да си сътрудничиш и да допринасяш“ (по Кори 2015: 115).

Двете понятия според Н. Ansbacher се различават в това, че „чувството за общност“ включва духовно състояние с широка гама от модели, докато „социален интерес“ е термин за действие, ограничен до човешките същества (Ansbacher 1999).

Дискусионна е и съдържателната част на понятието. Много автори – W. O'Connell, A. Maslow, Slavik и Croake, A. Nikelly, D. Eckstein и R. Kern, H. Kaplan, Crandall и др. – са привлечени от тази ключова концепция в теорията на А. Адлер и предлагат различни интерпретации.

Северноамериканският адлерианец W. O'Connell (1975) включва и личностното, и духовността в своята интерпретация на понятието *Gemeinschaftsgefühl*, което той възприема като основен процес на растеж, който никога не е напълно завършен във всяка възраст. Този процес той нарича „хуманистична идентификация“, която се характеризира с „чувство на интимна принадлежност към пълния спектър на човечеството, в минало, настояще и бъдеще“ (Newbauer 2006: 53; Eckstein, Kern 2009).

H. Ansbacher (1991) цитира Abraham Maslow, който приема твърдението на А. Адлер за социалния интерес като описание на самоосъществяващия се индивиди. А. Maslow го определя по следния начин: „Тази дума (*Gemeinschaftsgefühl* – Social Interest)... е единствената налична, която има възможността да опише добре привкуса на чувствата на самоактуализираните се хора към човечеството. Те изпитват към човешките същества като цяло дълбоко чувство на идентификация, състрадание и любов, независимо от спорадично спождащия ги гняв, нетърпение или отвращение... Сякаш всички са членове на едно семейство“ (Ansbacher 1991: 5). Според Маслоу „себеактуализиращите се хора изпитват искрено желание да помагат на човешкия род“ (Маслоу 2001: 262).

Slavik и Croake предлагат да се разгледа връзката между социален интерес и психологическа толерантност. Според тях социалният интерес всъщност е по-разбираем чрез прибягване до концепцията на А. Адлер за психологическа толерантност. „Психологическата толерантност е нивото на заплаха, което един човек може да понесе, без да избере гнева или бягството, без да се затвори в отчаяние или страх, отказвайки се от способността да се справи със ситуацията или като цяло да се отдръпне“ (Eckstein, Kern 2009: 3).

Nikelly (1971) също застъпва идеята, че социалният интерес може да се възприема като парадигма за психично здраве или като модел за възприемане на света. Липсата или недоразвитостта му той свързва с възникването на „поведенчески аномалии“ у личността. Освен това той свързва социалния интерес и със способността за социална адаптация и социализация. Той пише: „Поведенческите аномалии съществено се характеризират с невъзможността за справяне със социалната действителност, липсата на общностно сътруд-

ничество и неподготвеността за социален живот. Проблемът се изяснява, когато човек си отговори на фундаменталните въпроси – „Колко печелят другите от моето поведение? Моите действия подобряват ли състоянието на другите? По природа човек е социално същество и това, което трябва да се развива, е социалното му чувство. Социалното чувство е онова, което трябва да бъде култивирано“ (Eckstein, Kern 2009: 2; Nikelly 1971: 17).

Екзистенциалните философи предлагат термина „anomie“ в смисъла на беззаконие (law lessness) или анархия за описание на поведение, което е антитеза на социалния интерес (Ansbacher 1991).

D. Eckstein и R. Kern (2002, 2009) разширяват понятието „anomie“, излизайки извън рамките на беззаконието, и отбелязват причините провокиращи подобно поведение. Те заключават: „Anomie е състояние, при което чувството за социално сближаване (единство) на индивида е прекършено (нарушено) или фатално отслабено (намалено). Такава липса на чувство за „принадлежност“ или „свързаност с другите“ често води до различни форми на антисоциално поведение. Например незабавното лично удовлетворяване, личната власт чрез доминиране и разрушаване; несигурността и заплахата за хората, които се чувстват „чужденци“, отхвърлени и по този начин жертви на комплекса за преследване – това са само някои от начините, по които могат да реагират хората, изпитващи безпощадността на аномията. Като че ли тези хора са изгубили своите „екзистенциални котви“ и по този начин се носят безцелно, без посока. Те са въртяни от центрофугата на живота. Липсата на екзистенциална котва често води до „удавяне“ или тежко емоционално увреждане на такива лица“ (Eckstein, Kern 2002: 5; 2009: 3).

Във фокуса на вниманието на последователите на А. Адлер, като D. Eckstein (2008), E. Драйкурс (1997, 2016) и др., попада и въпросът за връзката на социалния интерес със социални феномени като адаптацията, конформизма, подчинението на властта и бунта или противопоставянето.

E. Драйкурс-Фъргюсън (1997, 2016) пише, че за конформизъм въобще не може да става дума, когато говорим за социален интерес: „защото да реализираш чувството си за общност изисква по-скоро

творчество, отколкото конформизъм“... Истинският принос често изисква творчески подход, а не просто съгласие с другите, което понякога дори може да възпрепятства съдействието“ (Драйкурс-Фъргюсън 1997: 17; 2016: 15). В този смисъл стремежът да се харесаш на другите чрез удовлетворяване на желанията, без да се помисли, на първо място за приноса от това действие, е равнозначно на нежеланието да се направи нещо за по-доброто състояние на някого. Стремежът да се допринесе истински за благополучието на някого може да се разминава с неговите желания и това да предизвика недоволство у него.

„А. Адлер е убеден, че човешкото същество има способност да се учи да живее в хармония с обществото, без каквото и да е натиск. Това е вродена възможност за социален интерес, която може да бъде съзнателно развивана. Това не е алтруистичен мотив, противоположен на егоистичен мотив, а насока към стремежите на човека. Социалният интерес съдържа „социално утвърдително действие“, съвсем различно от конформизма, позволяващо обществени нововъведения, дори чрез протест“ (Стойкова 2011: 17).

А. Адлер многократно в своята теория разглежда темата за възпитанието на децата и оформя концепцията си за грешките във възпитанието. Той ги конкретизира до три основни грешки. Една от тях той формулира като извънредно голяма опека, угаждане, разглеждане, прекаленото щадене и т.н., които възпрепятстват развитието на социалния интерес, продиктувано от погрешното разбиране на родителите за „добруване“ на детето. Родителите трябва да са готови често да понесат недоволството на децата, за да допринесат истински за тяхното благоденствие. „Един родител, който не може да казва „не“ на своето дете, защото винаги иска то да бъде доволно от него, в много случаи не допринася за благополучието му. В тази ситуация целта на възрастния човек не е да помогне на детето, а да удовлетвори своя нужда. Желанието да се харесаме на другите невинаги води до решаване на проблеми и подобряване на ситуацията. Да радваме околните, за да повишим собствения си статут в групата, не е равнозначно на удовлетворението, което носим като страничен продукт от стремежа ни да допринесем за тяхното благо“ (Драйкурс-Фъргюсън 2016: 32).

Според З. Георгиева „родителят разглежда детето си не като Аз, отделен от него самия, не като самостоятелна личност, а като продължение и част от него, т.е. като едно цяло“ (Георгиева 2019: 243). В този случай смелостта човек да каже „не“, която произтича от желанието да даде своя принос, понякога може да бъде интерпретирана грешно като форма на противопоставяне или бунт с цел привличане на внимание или доказване на власт над другите. Както конформизмът, така и противоборството не са равнозначни на висок социален интерес. Много бунтари използват аргумента за общото благо, но истинската им цел се разкрива от това дали по-скоро търсят решения, или желаят специален статут, както и от склонността им да приемат сътрудничество или да влязат в конфликт (Драйкурс-Фъргюсън 2016: 32).

Според D. Eckstein (2008) е особено важно да се разграничи понятието „социален интерес“ от крайния конформизъм като адаптация чрез сляпо подчинение или подчинение на властта. Като примери за подобни нагласи той посочва национализма, расизма, сексизма и възрастовата дискриминация, които твърде често символизират преобладаващите обществени норми, в абсолютен дисонанс със социалния интерес. Противопоставянето или бунтът срещу подобни обществени системи или срещу отделни индивиди, застъпващи тези идеи, според D. Eckstein (2008) е проява на „бунтарски“ социален интерес – понятие, въведено от него, което характеризира стремежите за по-добър свят за всички хора. „И все пак – пише D. Eckstein, – по-висока ангажираност към такива универсални принципи като ненасилието и основните граждански свободи са съвременни примери на „бунтарски“ социален интерес“ (Eckstein 2008: 138).

По думите на Е. Драйкурс-Фъргюсън социалният интерес спомага за развитието на смелостта в много отношения: той дава куража на човек да се впусне в изпробването на нови неща, да се изправи лице в лице с проблемите си, да общува с хората, да си сътрудничи и да се фокусира върху конкретната задача, игнорирайки странични и несъществени въпроси. Решаването на проблеми и съсредоточаването върху преките задачи изместват тревогите за личния престиж. Социалният интерес дава възможност на индиви-

да да разграничи делото (деянието) от изпълнителя: той ни помага да осъзнаем и стигнем до разбирането, че допускането на грешки е неизбежно и не означава, че този, който ги е допуснал, се е провалил като човешко същество или е „неудачник“. Социалният интерес окуражава и помага на човека да „не се предава“ и да „опитва отново и отново“ да преодолее трудностите и пречките, които са застали на пътя му (Драйкурс-Фъргюсън 2016: 28).

Друго много важно понятие, на което се обръща внимание при разглеждането на социалния интерес, е самоувереността или доверието в себе си. Е. Драйкурс-Фъргюсън определя тази характерова черта като „страничен продукт“ на социалния интерес, т.е. доверието в себе си е следствие от развитието му. Тази връзка тя определя като своеобразен кръговрат. Ако в началото човек има чувството, че е намерили мястото си в групата, това убеждение води до повишаване на самоувереността му и до по-висок социален интерес. Ако обаче впоследствие преживее обезкуражаващи събития и загуби своята увереност, социалният интерес е този, който ще му помогне да предприеме по-ефективни действия и да се справи по-добре с трудностите. Това, от своя страна, ще спомогне за възстановяване на самоувереността му. Тук Ева Драйкурс-Фъргюсън (1997) прави ясно разграничение между самоувереността и чувството за принадлежност и уникалната роля на социалния интерес за тяхното развитие. „Когато казваме „увереност в себе си“, ние имаме предвид чувството, че мога да направя едно нещо или че мога да се справя с него. Това е по-различно от убеждението, че имаме своето място, че сме част от нещо“ (Драйкурс-Фъргюсън 1997: 15). Думата „самоувереност“ през призмата на индивидуалната психология в случая означава вяра в способностите ни да се справяме в живота и да преодоляваме проблемите (Драйкурс 2016: 28).

Социалният интерес се отнася до вродената, вътрешна потенциална възможност на човека да се идентифицира с другите хора и да споделя техните чувства. Тази вродена предразположеност се развива единствено в социален контекст и в частност чрез ранното взаимодействие на детето с майката и бащата. А. Адлер подчертава важноста детето да се чувства равноправен партньор у дома, да си сътрудничи с всички членове на семейството. И въпреки че тази предразположеност е вродена, може да остане недоразвита.

В творчеството си А. Адлер отделя особено внимание на въпросите за отглеждането и възпитанието на децата и идентифицира ситуациите в детството, които възпрепятстват развитието на социалния интерес на детето. Ето защо формирането и развитието на социалния интерес у децата за А. Адлер е от първостепенно значение при тяхното възпитание. Благодарение на него децата се приспособяват към обществото от най-ранна възраст. То започва от тези хора, които са най-близко до тях, и постепенно се разширява, за да може да стигне и до цялото човечество.

Идеите на Алфред Адлер, Рудолф Драйкурс и техните съвременни последователи успешно се прилагат в професионалната практика в много страни в Европа, Азия, Северна и Южна Америка. Адлерианските принципи на обучение и възпитание се прилагат в обучението на студенти и квалификацията на учители, педагогически съветници, училищни психолози и консултанти. Все още образованието и възпитанието на децата са фокусирани върху съдържанието и придобиването на конкретни знания, а не върху детето. „За българската образователната система компетентностните модели са добра основа за разработване на учебни планове и програми, напълно отговарящи на изискванията на пазара на труда и подготвящи специалисти, готови да започнат трудовата си кариера, без да се налага да преминават продължително въвеждащо обучение на работното си място“ (Delcheva 2018: 4). Възпитанието и обучението на младото поколение е винаги актуален въпрос за всяко общество. Във тази връзка вниманието и приоритетите на всички обществени структури, имащи отношение към развитието и възпитанието на децата, трябва да бъдат насочени към моделиране на поведението на децата по позитивен и демократичен начин.

Познаването на особеностите на социалния интерес при децата би помогнало на педагози и родители да се ориентират в сложния процес на възпитанието на децата, да имат предвид крайните резултати, които би трябвало да се постигнат при формирането и развитието на социалния интерес у тях, при тяхната социализация и формирането им като граждани на обществото.

БИБЛИОГРАФИЯ
BIBLIOGRAPHY

1. **Георгиева, З. 2019:** Георгиева, З. Като приказка без край. Анкетно проучване, свързано с влиянието на приказката. *Диоген*, кн. „Психология“, том 27 (1) „Изследване и практика“. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. // **Georgieva Z. 2019:** Georgieva Z. Kato prikazka bez kray. Anketno prouchvane, svarzano s vliyanieto na prikazkata. *Diogen*, kn. „Psihologia“, tom 27 (1) „Izsledvane i praktika“. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.

2. **Драйкурс-Фъргюсън, Е. 2016:** Драйкурс-Фъргюсън, Е. Въведение в теорията на индивидуалната психология. Академично издателство на ТрУ. Ст. Загора. // **Draykurs-Fargyusan, E. 2016:** Draykurs-Fargyusan, E. Vavedenie v teoriyata na individualnata psihologiya. Akademichno izdatelstvo na TrU. St. Zagora.

3. **Драйкурс-Фъргюсън, Е. 1997:** Драйкурс-Фъргюсън, Е. Индивидуалната психология на А. Адлер. Въведение. София. // **Draykurs-Fargyusan, E. 1997:** Draykurs-Fargyusan, E. Individualnata psihologia na A. Adler. Vavedenie. Sofia.

4. **Йонкова, Кр. 2008:** Йонкова, Кр. Дебатът между моделите на човешкото поведение. Том първи. В. Търново: Астарта. // **Yonkova, Kr. 2008:** Yonkova, Kr. Debatat mezhdur modelite na choveshkoto povedenie. Tom parvi. V. Tarnovo: Astarta.

5. **Кори, Дж. 2015:** Кори, Дж. Теория и практика на консултирането и психотерапията. София: Изток–Запад. // **Kori, Dzh. 2015:** Kori, Dzh. Teoria i praktika na konsultiraneto i psihoterapiyata: Sofia. Iztok–Zapad.

6. **Маслоу, Е. 2001:** Маслоу, Е. Мотивация и личност. София: Кибиа. // **Maslou, E. 2001:** Maslou, E. Motivatsiya i lichnost. Sofia: Kibea.

7. **Стойкова, Ж. 2011:** Стойкова, Ж. Възрастово развитие и еволюция на социалния интерес в парадигмата на индивидуалната психология. Хабилизационен труд. Тракийски университет. Стара Загора. // **Stoykova, Zh. 2011:** Stoykova, Zh. Vazrastovo razvitiie i evolyutsiya na sotsialniya interes v paradigmata na individualnata psihologia. Habilitatsionen trud. Trakiyski universitet. Stara Zagora.

8. **Ansbacher H. L. 1977:** Ansbacher H. L. Individual psychology. In: R. J. Corsini (Ed.). *Current personality theories* (pp. 45–82). Itasca, IL: Peacock. <https://sites.google.com/site/bsap2011sz>.

9. **Ansbacher, H. L. 1999:** Ansbacher, H. L. Alfred Adler's concepts of community feeling and social interest and the relevance of community feeling for old age. *Adlerian Year Book*, 5–18.

10. **Ansbacher, H. L. 1991:** The concept of social interest. *Individual Psychology: Journal of Adlerian Theory, Research & Practice*, Vol 47(1), Mar, 1991, 28–46.).
11. **Delcheva Ts. A. 2018:** Delcheva Ts. A. About the correspondence between the training of future social workers and the social practice. *World Science*, № 1(29), Vol. 5.
12. **Eckstein, D. 2008:** Eckstein, D. A „SUPER“ theory: an introduction to the theory of Individual Psychology. *Adlerian Year Book*.
13. **Eckstein, D., R. Kern 2009:** Eckstein, D., R. Kern. *Psychological Fingerprints*, Kendall Hunt Publishing Company.
14. **Eckstein, D. & Kern, R. 2002:** Eckstein, D. & Kern, R. *Psychological Fingerprints: An In-troduction to Life-Style Assessment*. Dubuque, IA. Kendall Hunt.
15. **Newbauer, J. 2006:** Newbauer, J. Modern Adlerian spirituality. *Adlerian Year Book*, 50–64.